

Бошко Ангелковски
Институт за Старословенску културу
Кичевско џаде бб
7500 Прилеп, МК
boshko81@hotmail.com

UDK 904:623.445

Апстракт

Плочасти оклоп са археолошког налазишта Виничко кале је пронађен током ископавања 2008 у комплексу за који постоје јасне индикације да је био војни комплекс. И поред тога што су били у лоше очуваном стању, три различите врсте плоча могу бити идентификоване према облику, броју и начину перфорација кроз које су спајане. Најближа аналогија коју овај оклоп има је са једним примјером са археолошког налазишта Стоби, и ако сматрамо да је ово била војна функција комплекса и такође трагови активности металургије у региону, можемо чак претпоставити постојање радионица за овакав вид оклопа у региону.

Кључне ријечи: плочасти оклоп, плоче, оружје, оклопи, металургија Виничко.

Abstract

Lamellar cuirass from the archaeological site Vinicko kale was found during the excavations in 2008 in a complex that have strong indications to be a military complex. Beside its bad state of preservation three different types of plates can be identified according their shape, numbers and pattern of the perforations through it was sew on. The most closed analogy this cuirass have with one example from the archaeological site of Stobi and if we considered the military function of the complex and also the traces of the metalurgic activities in the region we can maybe assume the existence of the workshop for this kind of armors in the region.

Key words: lamellar cuirass, plates, weapon, armors, Vinicko kale metalurgy.

Археолошки локалитет Кале се налази на благом узвишењу, на надморској висини од 460 метара, у југозападном предграђу данашњег града Винеце. Различитим интензитетом, живот у граду је егзистирао кроз дуги временски период, његов континуитет може да се прати од праисторије до средњег вијека¹. Истраживања на локалитету су, у мањем или већем обиму, започета 1985. године и трају уз одређене прекиде све до 2011. године.

На локалитету је идентификовано једно од највећих насеља из периода римске доминације, а трагови живота у насељима су били идентификовани на још неколико мјеста. Несумњиво, утврђени град се развијао кроз римски период захваљујући интензивној трговини, рударству, чији почеци могу да се прате, преко археолошких трагова још из периода ране антике, обради метала и керамике, као и његовој геостратешкој позицији на путу Астибо - Партикопол.² Ове дјелатности и стратешки положај су стварале предиспозиције за будући развој града чија је површина унутар утврђења износила 2,5 хектара.³

Највећи дио археолошких остатака временски припада периоду касне антике, од средине 4 до краја 6 вијека, док је прво утврђење које прати природну конфигурацију терена било изграђено средином 4 вијека као резултат бурног војно-политичког стања у царству. У вријеме значајних грађевинских активности под влашћу Јустинијана I – 527-565 године, утврђење је обновљено и проширено о чему свједочи више објеката и фаза изградње из овог периода.⁴

Ламеларни оклоп (Т-I, сл.1) је откривен приликом археолошких истраживања на локалитету која су вршена 2008. године, у сектору III у просторији 4, која је дио већег комплекса који је, на основу досадашњих сазнања, био у функцији војске (Т-I, сл.2). У оквиру самог комплекса откривено је мање

Archaeological site Kale is located on a slightly hill, 460 m see level in southwestern suburbia of a present city of Vinica. The city existed through the long time with different intensity and its continuation can be follow from the prehistoric times to the middle ages.¹

Archaeological excavations of the site in a different scope have began in 1985 and with some interruptions lasted to 2011.

Archaeologist identified one of the biggest settlements from the period of roman domination on a site and traces of other settlements were found in a few more places too.

Undoubtedly, development of the fortified city through the roman period was base on a trade and mining, which beginnings can be follow through the archaeological evidence from the period of early antique, then processing of the metals and pottery, as also its geostrategic position on the ancient road Astibo - Partikopol.² All this activities and strategic position have predisposed the further development of the city which fortification embraces a space of 2.5 hectares.³

Most of archaeological remains on the site are from the period of late antique, from the middle of the IV to the end of the VI century, while the first fortification that follow natural configuration of the terrain have been build in the middle of the IV century as a result of stormy military political situation in the Empire. Fortification was renovate and extended during the big building activities under the reign of emperor Justinian I - 527-565 year, for which we have evidences in the most of the buildings and phases of building from this period.⁴

Lamellar cuirass (T-I, pic.1) have been discover during the archaeological excavations on the site in 2008 in so called sector III in the room 4 which is the part from the bigger complex that was in the function of the army, under the existing evidence (T-I, pic.2). In the frame of this complex small thermae have been discover,

1 И.Микулчић, 1999, 348/9; М.Манаскова, 2015 (у штампи).

2 И.Микулчић, 1999, 350

3 К. Balabanov, 2007, 6

4 S.Ellis 2007, 13

1 И.Микулчић, 1999, 348/9; М.Манаскова, 2015 (во печат).

2 И.Микулчић, 1999, 350

3 К. Balabanov, 2007, 6

4 S.Ellis 2007, 13

купатило које је исто тако било у функцији задовољења потреба војника, а најбоља потврда војног карактера објекта је његова веза са интервалумом који води до свих кула у југоисточном дијелу бедема, као и више налаза стријела у оквиру комплекса и у просторији у којој је откривен оклоп.

Оклоп из Виничког Калеа је сачуван у веома лошем стању, корозија код највећег дијела плочица не дозвољава прецизну идентификацију њихове форме, шаблона по којем су постављене перфорације као и њиховог броја. Највећи дио ламела је сачуван у фрагментима, одломљеним комадима, или групама од по неколико залијепљених ламела којима јака корозија не дозвољава одређење форме или манира њихвог повезивања у хоризонтални низ. Од око 150 комада само је 12 сачувано у цјелини. Ако се узме у обзир да је овај тип оклопа обично био израђен од преко петсто ламела са укупном тежином од 10 до 16 кг.⁵ у зависности од њихове дебљине и величине, онда је наш оклоп сачуван мање од једне трећине.

На основу ламела које су сачуване у цјелости као и фрагментованих које дозвољавају да се извуку конкретне претпоставке, можемо да издвојимо три групе и то на основу форме, димензија и шаблона перфорације која је забиљежена у горњем дијелу фрагмената ламела код два типа. Највећи дио ламела је правоугаоне форме или конкавно.

Прва група је састављена од девет у потпуности очуваних ламела. Дужина најбоље очуване плочице износи 10,8 цм, а ширина 2,5 цм, док тежина не би могла да се узме као тачна имајући у виду корозију. Форма ламела је правоугаона и конкавна, у горњем и доњем дјелу благо заобљена. На основу најбоље сачуване плочице, могу да се идентификују у горњем дијелу три перфорације у равној линији и још двије испод прве и треће перфорације. (Т-1, сл.3).

Другој групи припадају два готово у цјелости сачувана фрагмента, дужине 9,4 цм и ширине 2,4 цм. Форма им је правоугаона и

5 I. Bugarski, 2005, 172.

that also was in function to satisfy daily needs of the warriors. As the evidence of the military character of this object was its connection with the intervalum, who lead to each of the towers on the southeastern part of the wall, as the findings of arrows in the frame of the complex and in the room where the remains of the cuirass have been discover.

The cuirass from Vinicko Kale is in a very bad state of preservation. In a most of the plates the certain shape of the plates, the pattern of the perforations and its numbers cannot be precisely identify because of the corrosion. The biggest parts of the plates are only the fragments, broken parts from the whole, or groups from several bonded plates, which are covered with strong corrosion, that again, not allowed determination of the shape and the pattern of its connection in the horizontal row. From about 150 pieces, only 12 are preserving in whole. If take the fact that this type of cuirass was made from approximately five hundred plates with total weight from 10 to 16 kg,⁵ that depends from its thickness and the size, then our cuirass is preserved only around a third.

On a base of the plates that are preserved in completely and those that are in fragments, but enough preserved to be treated, we can set aside three types according their shape, dimensions and pattern of the perforations, which are preserved mainly in the upper part of the plates, only in few of the fragments of two types. Most of the plates are concave and rectangular.

First group of plates is consisting from ten almost completely preserved plates. The length of most preserve plate is 10.8 cm and width 2.5 cm. The weight of the plates because of big amount of corrosion can be taking as a referent and precise, so cannot be treated. The shape is rectangular and concave in the upper part they are slightly curve. According the pattern of the number of perforations through which they were connected and according the best-preserved plate, three perforation in the manner of flat line can be identify and another two immediately under the first and third perforation (T-1, pic.3).

From the second group there two almost

5 I. Bugarski, 2005, 172.

за разлику од прве групе ове су равне. (T-II, сл.1).

У тећој групи су идентификоване три у цјелости сачуване ламеле које су корозијом прилијепљене у хоризонтални низ. Њихова дужина износи 9,5 цм а ширина 2,6 цм. Ради се о конкавним ламелама са профилацијом под правим углом на једном крају. Горњи крај је раван док је доњи, профилисан и заобљен. (T-II, сл.2). И у овом случају корозија не дозвољава идентификацију шаблона перфорације.

На основу начина на који су залијепљене двије групе које припадају првом и трећем типу ламела, може да се претпостави да су међу собом биле пришивене на стандардни начин код ове врсте оклопа, у хоризонталне редове, а затим кроз перфорације по вертикали, преклапајући на овај начин доњи ред плочица,⁶ иако, с обзиром на степен очуваности перфорације, у нашем случају не би могли прецизно идентификовати шаблон пришивања ламела, као и манир њиховог ређања. У овом правцу може евентуално да се претпостави да су три перфорације у горњем дијелу ламела из прве групе служиле за повезивање плочица у хоризонтални низ, док су перфорације испод њих биле у функцији њиховог међусобног повезивања.

Истовремено нису сачувани ни трагови материјала којим су биле пришивене међу собом па консеквентно томе не би могли да се упуштамо у спекулације дали су биле повезане бакарном жицом или кожом.

Што се тиче аналогија, најближа је са оклопом у кући са триклиниумом на археолошком локалитету Стоби која временски припада крају 6 вијека, односно последњој фази урбаног, односно субурбаног живота града. Сличности се односе на димензије и форму ламела, посебно конкавне правоугаоне и конкавне са профилацијом под правим углом у доњем дијелу. У погледу профилација, с обзиром да на само двије ламеле са виничког оклопа са сигурношћу може да се идентификује шаблон перфорирања могло би да се констатује да

⁶ H. Russell Robinson, 1967, 7.

completely preserved plates with length 9.4 cm and width 2.4 cm. Their shape is rectangular and apart from the first group plates they are not concave (T-II, сл.1).

From the third group only three completely preserved plates can be identified and they are bonded with the corrosion in a horizontal row. Their length is 9.5 cm and width is 2.6 cm. Those plates are concave with profilation under the right angle on the one edge.

The upper edge is flat and lower part is with profilation and curved (T-II, сл.2). Corrosion in this case also does not allow identification of pattern of the perforation.

On a base of the way in which two groups from the first and a third types of plates are, bonded assumption can be made that they have been sewed between each other according to standards in this type of cuirass in horizontal rows and than through the perforations in the vertical, covering the lower row of the plates.⁶ In this way because of the bad state of preservation of perforations, we cannot to identify precisely the pattern of the sewing of the plates and the pattern of their arranging. We can eventually assume that three perforations in the upper part of the plates from the first group have a function to connect the plates in the horizontal row and perforations under them have a function connecting to each other.

In the same time there, no traces from the material with which the plates were sewed each other and consequently we cannot speculate if the material was leather or bronze wire.

About the analogies the closest one is with the cuirass that was excavate on the archaeological site Stobi in so called house with triclinae, which is dated on the end of the VI century in the last phase of urban or post urban living of the city. Similarities are mostly in dimension and shape of the plates, especially concave, rectangular, and concave with profilation under the right angle on the lower part. Regarding the perforations, because only in two plates of the cuirass from the Vinicko Kale we can be sure in identification of their pattern we can conclude that in this way again most closet analogies are with one group of

⁶ H. Russell Robinson, 1967, 7.

је и у овом сегменту најближа аналогија са једном групом ламела са оклопа из Стобија.⁷ (Т II – сл.3)

Остаци и степен очуваности оклопа не дозвољавају његову реконструкцију или пак евентуалну претпоставку којем дијелу оклопа припадају горепоменуте ламеле. Једино што би могло да се претпостави да конкавне ламеле са профилацијом под правим углом могу да потичу са дијела на рукавима, односно са раменог појаса.

Конкавне ламеле, које имају аналогију само са примјерком из Стобија, могле би да се доведу у везу са повећањем дефанзивних перформанси оклопа, јер у овом случају оне нису прилијепљене за подлогу на којој је ношен оклоп, тако да када би евентуално неки пројектил пробио оклоп, не би могао да нанесе фаталну повреду ономе ко га је носио.

Код примјерка из Виничког Калеа нема евидентираних трагова поставе, као, уосталом ни код оклопа из Стобија, што иде у прилог томе да ламелирани оклопи нису били пришивени за подлогу, већ једноставно међу собом, а носили су се изнад посебне платнене или кожне подлоге.

Аналогија постоји и са оклопом са локалитета Светиња, с тим што су ламеле са овог оклопа различите по форми и прије свега по димензијама.⁸

Друге аналогије могу да се идентификују са оклопом из Картагине, који је откривен у објекту изграђеном изнад оркестре римског театра из Августовог периода, који је датиран у вријеме између 6 и 7 вијека. Ипак код овог оклопа ламеле су краће а разлике су евидентне и у шаблону перфорације, барем код оних које су идентификоване на оклопу из Виничког Калеа.⁹

Постоје и друге аналогије које углавном само потврђују употребну вриједност и дисперзираност овог типа оклопа који је био посебно карактеристичан за номадске и варварске народе, прије свих за Аваре и Германе, али свакако и за примјерке који су

plates from the cuirass of Stobi.⁷ (Т II – сл.3)

The state of preservation of the plates of the cuirass from Vinicko Kale does not allow its reconstruction or eventual assumption on which part of the cuirass they belongs. The only assumption that can be making is that the concave plates with profilation under the right angle can be from the part of the sleeves or shoulder zone.

Concave plates that have analogies only with the cuirass from Stobi can be connected with intention of increasing of the defensive performances of the cuirass, because in this case they was not attached on the surface on which the cuirass was worn, so consequently even if some projectile penetrated in the cuirass it can't cause fatal injury of the warrior who worn it.

In the example from the Vinicko Kale there is no traces from lineup as is also case with the cuirass from Stobi, which is in addition that lamellar cuirasses was not sewing to the surface but they simply was connected between each other and they were worn on a separate leather or cloth surface.

There also some analogies with the cuirasses from Svetinja, but there plates were slightly different in the shape and dimension.⁸

Another analogies can be identified with the cuirass from Cartagena discovered in one object which was build on the orchestra of the roman theatre from the period of the emperor Augustus, who is dated in the period between the VI and VII century. However, in this cuirass, plates are shorter and there is an evident difference in the pattern of the perforations with those that are identify from the cuirass of Vinicko Kale.⁹

There are also another analogies in this why, that only confirm the using and distribution of this type of cuirass, who was specially worn by the nomadic and barbarian tribes, especially Avars and German, but also there are examples that have Byzantine provenance.¹⁰

This type of cuirass was standard part of

7 B. Angelovski, 2015 (у штампи)

8 I. Bugarski, 2005, 162.

9 J.V.Sanchez, 2008, 199, 204.

7 B. Angelovski, 2015 (in print)

8 I. Bugarski, 2005, 162.

9 J.V.Sanchez, 2008, 199, 204.

10 I. Bugarski, 2005, 169.

са византијском провениенцијом.¹⁰

Овај тип оклопа је био саставни дио одбрамбене војне опреме, посебно коњице, с обзиром да су најзначајнија војна снага варварских народа који су га носили били коњаници, а истовремено га сретамо и као дио тешко наоружане византијске коњице *kataphraktarioi*.¹¹

Поријекло овог типа оклопа може да се тражи на истоку, прије свага на основу представа у умјетности, односно на рељефима, а у Европу је пренесен од стране Скита и Сармата. Оклоп је био стандардни дио одбрамбене војне опреме Хуна за вријеме њихових похода кроз Европу у 5 вијеку, а касније је био прихваћен и код византијске војске, гдје се њихов развој везује и са новим техникама ратовања наметнутих од стране номадских племена. Односно употребом композитних лукова са већим достријелом и пробојном силом у односу на стандардни римски лук.¹²

Датирање оклопа може да се смести у другу половину 6 вијека, ако се узме у обзир да су све грађевине у граду биле порушене у пожару крајем 6 вијека, а највећи дио откривених монета које могу да се узму како *terminus post quem* за постојање касноантичког града приписује се времену Јустина II, 569/70 године.¹³

Откривени трагови камених млинова који упућују на металуршке активности још у периоду ране антике, као и обнављање рударских активности у периоду касне антике када су највјероватније биле поново откривене рудне жиле олова као и сребрна и жељезна руда на падинама планине Плачковице,¹⁴ постојање блиских аналогја са ламеларним оклопом из Стобија, као и чињеница присуства на комплексу у којем је била стационирана војска, не одбацује могућност постојања неке локалне радионице за израду оваквог вида одбрамбеног оружја у овом региону.

10 I. Bugarski, 2005, 169.

11 Ibid 173.

12 J. Ковачевић, 1977, 116; Е. Манева, 6-7-8, 1985/86/87.

13 И. Микулчић, 1996, 171.

14 И. Микулчић, 1999, 350.

defensive military equipment, especially for the cavalry, beside that the main military force of barbarian peoples who worn it was equestrians, and in the same time it was part of the military equipment of the heavy armed cavalry in the byzantine army so called *kataphraktarioi*.¹¹

The origin of this cuirass on a base of the art representations or reliefs can be finding on the east and in the Europe Scythians and Sarmatians, tribes transmitted it.

It was also standard part of defensive equipment of the Huns during there invasion on the Europe in the period of the fifth century, and later it was adopted by the byzantine army, where it's development is connected with the new techniques of warfare that was introduced by nomad tribes and using of the composite bows, that have longer range and much penetrating power in comparison with the standard roman bow.¹²

This cuirass can be date in the second half of the six century, according the fact that all building in the city has been destroy in the fire in the late six century. Also, most of discovered coins which can be taken as *terminus post quem* for the existing of the late antique city are for the period of reign of emperor Justin II, 569/70.¹³

Traces of discovered stone mills, which refers of the metallurgical activities even in the period of early antique in Vinicko Kale, as the renewal of the mining activities in the period of late antique, when probably lead, silver and iron ore have been discovered again in the bosoms of the mount Plackovica,¹⁴ also the closest analogies with the lamellar cuirass from Stobi as it the moment of the presence of the complex in which the army was stationed do not reject the possibility for the existing of some local workshop for producing of this type of defensive weapon in the region.

11 Ibid 173.

12 J. Ковачевић, 1977, 116; Е. Манева, 6-7-8, 1985/86/87.

13 И. Микулчић, 1996, 171.

14 И. Микулчић, 1999, 350.

Angelovski. B, *Late Roman Lamellar Cuirass from Stobi*, Folia Arheologica Balkanica Vol. III, 2015 (in print).

Balabanov. K, *Vinica City and Centre of Early Christian Art*, Vinica, 2007

Bugarski. I, *A Contribution to the study of lamellar armours*, Starinar LV, 2005, pp. 161-179.

Ellis. S, *Late Antique Housing and the Uses of Residential Buildings: An Overview* Leiden - Boston 2007.

Ковачевић. Ј, *Аварски каганат*, Београд 1977

Манаскова. М, *ММА 23*, Прилог кон датирање на теракотите од Виничко Кале (во печат).

Манева. Е, *Коскени плочки од рефлексни лакови и трорребрести врвови од стрели сономадско потекло од Хераклеја*, Зборник ЗМГ-Битола, 6-7-8, Битола 1985/86/87, pp.49-59.

Микулчиќ. И, *Средновековни градови и тврдини во Македонија*, Скопје 1996

Микулчиќ. И, *Антички градови во Македонија*, Скопје, 1999,

Robinson. R. H., *Oriental Armour*, New York 1967,

Sanchez. V.J, *Early Byzantine Lamellar Armour from Carthago Spartaria (Carthagena)*, Gladius XXVIII, 2008, 195-210.

T I

сл. 3

T II

